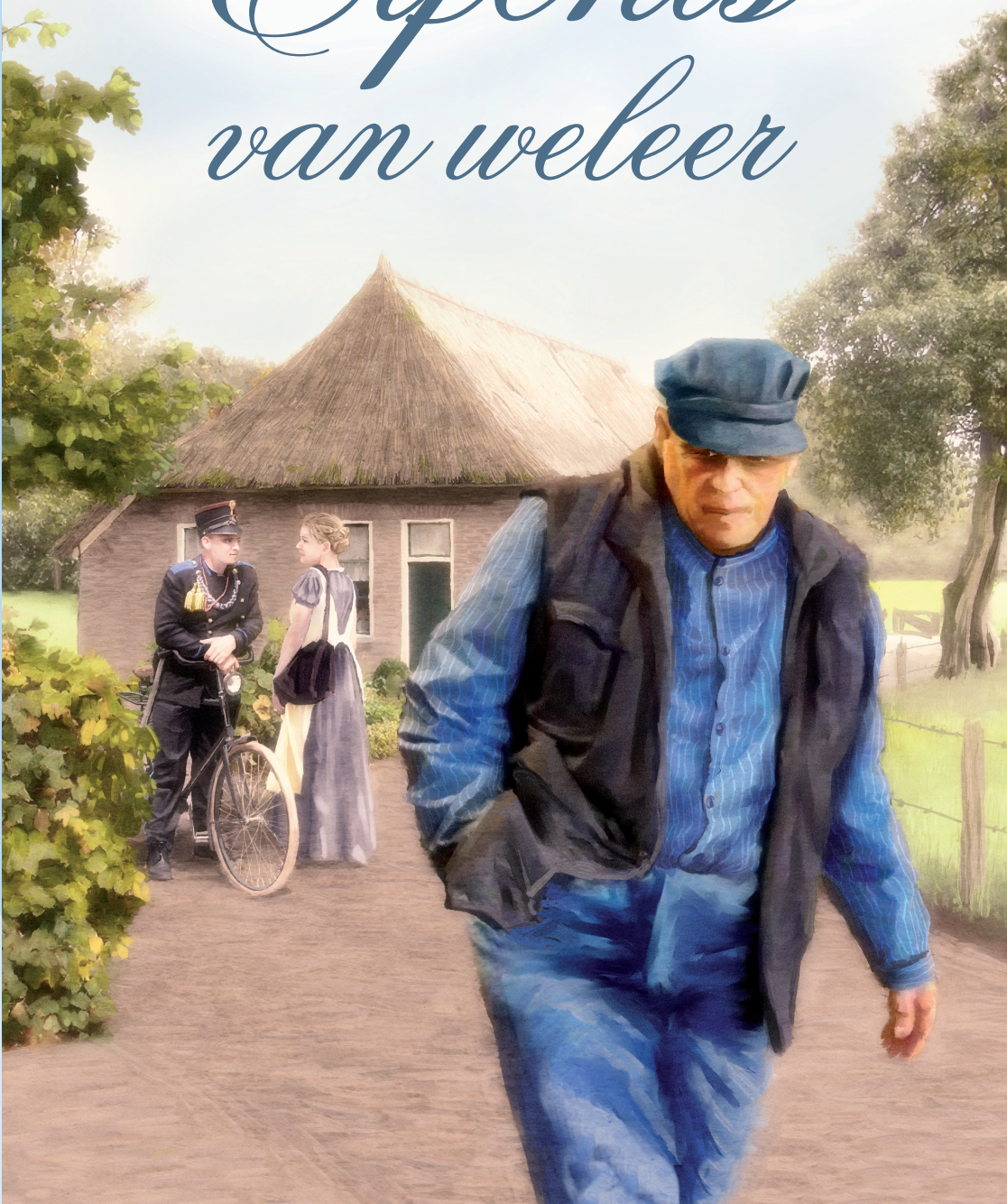

JOHANNE A. VAN ARCHEM

*Erfenis
van weleer*

ERFENIS VAN WELEER

Johanne A. van Archem

Erfenis van weleer

VCL serie

ISBN 978 90 5977 377 6
NUR 344

© 2009 VCL-serie, Kampen
Omslagillustratie: Bas Mazur
Omslagbelettering: Van Soelen Communicatie

www.vclserie.nl
ISSN 0923-134X

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De loketbediende van de afdeling burgerlijke stand van het gemeentehuis keek op toen hij een zachte maar nadrukkelijke kuch hoorde. Hij had de twee mannen wel zien komen, maar was druk aan het werk, te druk om zich met mensen voor het loket bezig te houden.

Ze stonden voor hem met ernstige gezichten, gekleed in een donker colbert en met de zondagse pet op het hoofd. De ene man was ruim in de vijftig, de ander was jonger, amper veertig.

‘Goedemorgen,’ zei hij kort en schreef nog even verder. De mensen die voor het loket verschenen moesten niet denken dat hij zeeën van tijd had. Het leven van een ambtenaar van de burgerlijke stand ging niet over rozen. Er werd hier niet geluierd, zoals sommige burgers schenen te denken.

Langzaam legde hij zijn pen neer. ‘Ja?’ kwam het toen gedragen en bijna genadig.

Hij kende de twee mannen vaag van gezicht, zoals hij de meeste mensen voor zijn loket van gezicht wel kende. Ze zaten elke zondag in dezelfde kerkbanken, waar hij ook zat. Op zaterdagmiddag had hij de jongste van de twee mannen weleens aan het voetbalveld gezien als toeschouwer.

‘Wij komen een overlijden aangeven,’ zei de jongste man wat korzelig. ‘Als meneer daar tenminste even de tijd voor vrij kan maken,’ voegde hij er wat geringschattend aan toe. Ambtenaren en hard werken, daar geloofde hij niet in, dat zag de ambtenaar aan het gezicht van de man. Hard werken deed je niet zittend op je gat, dat deed je door aan de schop te staan.

De ambtenaar begreep het. Die jonge vent keek dwars door zijn gewichtigdoenerij heen. ‘Jazeker,’ zei hij kort. ‘Zeg het maar.’

‘Onze buurman is overleden, Jan Willem Gerritsen.’ Er werd een groezelig papier aangereikt. Een heel oude trouwbrief met scheuren en vouwen, ingesleten en vooral geel en beduimeld.

‘Er is niets anders?’ kwam het bijna verontwaardigd.

‘Nee,’ zei de jonge man op dezelfde toon terug. De andere man schudde eveneens het hoofd. ‘Jan Willem was niet getrouwd, hij had geen paspoort want hij reisde niet naar het buitenland. Hij is van zijn levensdagen nog niet verder geweest dan Zwolle. Op dat papier staat zijn geboortedatum. Dat is het enige officiële papier dat er van hem is.’

De loketbediende zweeg. Het kwam zo vaak voor in dit dorp. De mensen werden hier geboren, trouwden en woonden hier een leven lang. Reizen deden ze niet. Een boom was overal even groen, zeiden de nuchtere inwoners, en ze hadden ook de centen niet voor deftige dure buitenlandse reizen. De meesten werkten in de textielfabriek en daar werd een mens niet rijk van.

Als ze al vertrokken, was het voorgoed: Amerika of Duitsland. Emigratie was geen uitzondering in dit dorp. De man achter het loket had velen zien vertrekken met een gloednieuw paspoort, dat onwennig in ontvangst werd genomen. De mensen hadden zo’n officieel document nodig voor een toekomst in den vreemde.

De ambtenaar nam een vel papier en begon te schrijven. Jan Willem Gerritsen, geboren en overleden, zoon van.

‘Oud 55 jaar,’ zei de ambtenaar bijna nonchalant. ‘Niet echt oud...’

‘Nee, zijn broer en zijn zuster leven nog. Ze hebben sinds de dood van de ouwelui altijd samen gehuisd,’ merkte de andere man op. ‘Ze zijn geen van drieën getrouwd.’

De ambtenaar kwam niet uit dit dorp. Hij was een vreemdeling en dat lieten de twee mannen hem voelen ook. Als je hier geboren was had je dit geweten, zei hun hele houding.

Tegenover zijn collega, die hier geboren en getogen was, zouden ze dit verhaal niet opgehangen hebben, die wist dat de overledene niet oud was geworden. Meer dan deze summiere mededeling zou de ambtenaar aan het loket niet vernemen van de twee aangevers. Hij noteerde hun namen en las de akte voor zoals het de gewoonte was.

Ze knikten kort. Ja, het stond er goed op. Nee, de begrafenis was zaterdag, dat was al besloten.

Daarmee gingen ze weg, even korzelig en kortaf als ze

gekomen waren. De man keek hen even na.

Toen sloot hij het luikje in het loket weer en legde het papier naast zich neer.

De officiële akte zou diezelfde dag nog uitgeschreven worden door zijn collega, nadat de gegevens in de burgerlijke stand gecontroleerd waren. Die man kende iedereen en iedereen kende hem. Als Wilms aan het loket zat, werd er uitgebreid over de overledene of de pasgeborene verteld. Het ging goed met de kraamvrouw of niet helemaal naar wens, zoals helaas ook meer dan eens gebeurde. De ziekte van de overledene werd besproken. Men had het zien aankomen of niet...

Maar als deze man er zat, was het altijd kort en bondig. Men gaf de boodschap af, tekende – voor zover men een handtekening kon zetten – en ging weer weg, want er was veel te doen, zeker als de aangevers van de buurtschap kwamen. Dan was er nog een hele begrafenis te regelen.

Soms stoorde het de ambtenaar, soms was hij er blij om.

Gerrit Wilms keek op van zijn schrijftafel toen zijn collega het vel papier bij hem neerlegde. ‘Een overlijden? Wie is er dood?’ vroeg hij meteen.

Zo vaak gebeurde het niet dat er iemand overleed in dit dorp. Elk overlijden had zijn aandacht.

Een paar maanden geleden werd er door de jonge veldwachter Van de Wetering aangifte gedaan van een man, die hij niet kende. Niemand kende hem. Het was een zwerver, die dood in de schuur bij een boer op de ontginning was gevonden. Dat had de gemoederen nog flink beziggehouden. Een onbekende dode in de gemeenteadministratie was een klus voor de ambtenaren.

Maar ook de bevolking was er behoorlijk van onder de indruk. Een wildvreemde man zonder naam en toenaam. Had die man niet ergens familie, die naar hem uitkeek? Je zou toch ergens in een ouwe schuur aan je einde komen en je hele familie in onwetendheid achterlaten!

‘Hé, is Jan Willem Gerritsen dood?’ vroeg Wilms verwonderd, bijna geschokt. ‘Wat heeft die gehad? Hij zat zondagmorgen nog naast me in de kerk. Er mankeerde hem niets. Hij

wilde deze week nog een aantal weidepaaltjes verplaatsen, vertelde hij.’ Zijn gezicht stond een beetje ontdaan.

‘Hij was nog maar 55 jaar. Ik heb vroeger nog bij hem in de klas gezeten,’ vertelde hij ineens. ‘Jan Willem was geen vlotte leerling, hij kwam ook bijna nooit opdagen. Zijn vader zag het nut van de school niet in, zijn moeder nog veel minder; die kinderen konden wel werken, vond zij. Leren was onzin. De domste boeren verbouwden de dikste aardappelen, zei het ouwe mens altijd.’

Wilms ging zitten. Hij moest het bericht even verwerken.

Minuten later zei hij nog eens hoofdschuddend: ‘Dat Jan Willem toch zo snel de pijp aan Maarten geeft, had ik toch niet gedacht...’

Johan Harmsen en Geert Huisman liepen met een stevige stap terug naar huis. Beiden waren landbouwers en ze hadden het werk laten liggen om de burenplicht te vervullen. In deze buurtschap gold die nog als vanouds. De burens zorgden voor de begrafenis met alles wat daarbij hoorde: aangifte, uitnodigen voor de begrafenis, de begrafenis zelf. Ze waren al bij de doodgraver geweest en bij de timmerman.

De burens waren even verbaasd en ontdaan geweest als de kantoorklerk Wilms toen Marie Gerritsen vanmorgen in alle vroegte verwilderd naar de boerderij van Geert Huisman kwam. ‘Jan Willem is dood,’ snikte de oudere vrouw. ‘Hij ligt koud en stijf in de bedstee.’

Ze waren meteen meegegaan, Geert en zijn vrouw Mijntje.

Geert had zijn oudste zoon Zwier meteen naar het dorp gestuurd. De dokter moest komen en de dominee ook.

De dominee kon niet veel meer doen. Jan Willem was al uren geleden overleden, zei de dokter kort en bondig. Hij schatte dat het stervensuur voor twaalf uur ’s nachts lag en die tijd hadden ze ook bij de ambtenaar aangegeven: overlijdensdatum gisteren.

De arts dacht aan een hartverlamming, maar Jan Willem had nog nooit last gehad van zijn hart. Het was een harde werker, al liet hij zich niet opjagen. Jan Willem zei altijd: rustig aan, morgen komt er weer een dag. Het enige waar hij wel

hard achteraan ging was geld, zeiden de buren soms wat monkelend meesmuilend.

Geert was meteen naar Johan Harmsen gelopen. Het was amper zeven uur en de koeien waren nog maar net gemolken. Dat had de jongste zoon van Geert al gedaan voor hij naar school in de stad vertrok. Het was sinds een jaar zijn taak.

Zoon Bram kon goed leren, dat had de meester ook gezegd toen hij bij de ouders op bezoek was om over de resultaten van de jongen te praten. Hij zou verder moeten leren, bij voorkeur naar de HBS. Dat kon de jongen gemakkelijk aan.

Dat mocht, maar hij diende wel een handje te helpen op de boerderij van zijn vader. Geert had een goed bedrijf, maar niet zo groot dat hij zich een vaste knecht voor alle seizoenen kon permitteren. Hij deed het samen met zijn oudste zoon Zwier en in de zomerdag huurde hij een knecht voor het vele werk, maar die vertrok zodra de aardappelen gerooid waren. Het was al vele jaren dezelfde man uit het dorp.

Geerts dochter Christina werkte ook op de hoeve. Zij kon ook goed leren, misschien nog wel beter dan Bram. Maar om nou een meisje verder te laten leren...

Desondanks gold voor Geert: de een leren en de andere twee werken? Nee, zo ging dat niet bij hem op de boerderij. Voor wat hoorde wat.

Geen nood, Bram was handig en snel en hij wilde graag leren. Hij hielp waar hij kon.

Geert dacht er niet eens aan toen hij Johan Harmsen nog net thuis trof, de jas aan en de pet op. Johan wilde naar de aannemer waar hij soms een paar dagen werkte. Zijn kleine boerenbedrijf leverde te weinig op voor een jong gezin met drie kinderen. Hij kluste geregeld bij. Een paar dagen helpen met turfsteken in het veen, een sloot uitdiepen, een paar bomen omhakken. Voor dit soort karweitjes wist men de weg naar Johan wel te vinden.

De aannemer moest maar een uurtje geduld hebben, zei Johan. De zorg om een overledene ging voor.

Ze waren meteen op pad gegaan, ze hadden nog een aantal adressen af te gaan, nog verbaasd over de plotselinge dood van hun buurman. Jan Willem had gisteravond nog bij Johan

aan de tafel gezeten met een borreltje voor zich. Niets wees erop dat hij zich niet lekker voelde. Ja, hij was wat verkouden en voelde zich wat beroerd, zoals hij het uitdrukte. Hij nam daarom graag het glaasje jenever van zijn buurvrouw aan. Dan sliep hij goed vannacht.

Tegen negen uur was hij naar huis gegaan, want ‘Marie zou de visite nou wel geloosd hebben.’

Marie had een oude vriendin op bezoek en Jan Willem mocht die vrouw niet. Gradus, zijn broer, dacht er anders over, die vond het wel gezellig als ze kwam en ze kwam geregeld. Anneke Rodes was lang getrouwd geweest, haar man was een goed jaar geleden overleden en ze bleef achter zonder kind of kuiken. Ze kende Marie al vanaf haar jongste jaren en ze waren ook altijd vriendinnen geweest, al was Anneke een paar jaar jonger.

Ze kletsten graag over vroeger, toen alles veel beter en veel mooier was dan nu. Ze klaagden alle drie graag over de slechtheid van de tegenwoordige tijd. Zo kon het niet doorgaan, wisten ze. De hedendaagse jeugd, die niet van het rechte pad wilde weten, zou het gaan merken. Er kwamen nog andere tijden, zei Marie dan bijna triomfantelijk. Dan zouden de mensen nog met verlangen terugdenken aan deze jaren, al klaagden ze nu nog zo hard.

Jan Willem hield niet van dat geklets. Hij ging meer dan eens bij de burens kijken als Anneke aan de grote tafel in de keuken troonde met een kom koffie voor zich. Meer werd er niet geschonken bij de broers en zuster Gerritsen. Drank kwam alleen op tafel bij een feestelijke gelegenheid en daaraan deden ze niet bij Gerritsen. Voor feest waren ze alle drie te zwartgallig. Je kon van de familie Gerritsen zeggen wat je wilde, maar het geld werd niet over de balk gegooid; het werd zeker niet aan wereldse zaken als drank en sigaren besteed. Pruintabak mocht nog, maar verder...

Johan had Jan Willem nog grinnikend nagekeken toen hij naar huis slofte. ‘Ja, Jan Willem is nooit vergeten dat Anneke hem lang geleden niet wilde hebben,’ had hij nog gezegd. ‘Hij heeft er genoeg zijn best voor gedaan. Laten we eerlijk zijn, het was ook geen prettig leven geworden voor Anneke

toen het ouwe mens nog leefde, al is Jan Willem ook geen gemakkelijk heer.'

Het ouwe mens was de moeder van Jan Willem, Gradus en Marie.

Johan woonde al naast de drie vrijgezellen vanaf de dag dat hij geboren was. Zijn vader had de kost op dezelfde manier verdiend als Johan nu deed, bij elkaar gescharreld was mischien een beter woord. Hij kende de oude moeder van de drie vrijgezellen beter dan hem lief was, zei hij meer dan eens. Hij had dan ook geen moment getreurd om haar overlijden. Trouwens, niemand van de burens had dat gedaan.

En nu was Jan Willem, de jongste van de drie, zomaar ineens dood. Hoe was het mogelijk?

'Er zat nog wel wat geld bij, Jan Willem,' merkte Johan ineens op, terwijl ze stevig doorstapten. 'Hij vertelde gisteravond nog dat hij een paar bunder land wilde verkopen. Hij had het vijf jaar geleden aangekocht van de oude Eshuis. Dat heeft hij door de jaren heen geregeld gedaan: aankopen en dan weer verkopen. Een jaar of vijf terug heeft de gemeente die lap grond aan de Zwarteweg van hem gekocht. De gemeente wilde het als bouwgrond gebruiken, er staan nu die nieuwe woningen van de fabriek op. Jan Willem schijnt er een beste prijs voor te hebben gehad, al heeft hij nooit willen zeggen wat hij er precies voor heeft ontvangen.'

'Dat geld zal wel naar zijn broer en zuster gaan. Gradus handelt ook weleens in grond en vee. Die heeft afgelopen voorjaar die oude vuilnisbelt in handen gekregen. Ik wilde weten wat hij daar nou mee voor had. Vroeg of laat heeft iemand daar ook wel belangstelling voor, zei hij,' stemde Geert in.

'Marie heeft niet zo veel op de spaarbank, wat ik je brom. Ze heeft daar ook nooit de kans voor gekregen. Die moest al vroeg haar moeder gaan helpen en de oude vrouw heeft behoorlijk misbruik gemaakt van haar dochter. Dat was geen prettig mens, de ouwe vrouw Gerritsen,' vertelde Johan. Hij had dat misschien al wel honderd keer gezegd.

Geert beaamde het. 'Nee, zeg dat wel, daar kunnen we allebei over meepraten. De ouwe Harm moest nog weleens in het

geweer komen om als vredesstichter op te treden in de buurt. Er was altijd wel trammelant met een van de burens door haar.'

'De oude Harm is nogal vreemd aan Mina blijven hangen. Dat vertelde mijn moeder weleens. Hij is ooit een avondje gaan stappen tijdens de kermis en twee maanden later kwam Mina Quack met de mededeling dat er getrouwd moest worden. Harm is getrouwd, maar dat oudste kind was niet van hem, dat zei mijn vader vroeger al. Dat kind is jong gestorven, het was maar een jaar of tien, het was ongelukkig, hoge rug, kon amper lopen. Het was ook een heel ander slag dan de drie anderen.'

Johan snoof even. 'Ja, Harm heeft meer dan eens verzucht dat hij blij was dat hij landbouwer was en naar buiten kon, anders was het niet onmogelijk geweest dat hij er de brui aan had gegeven.'

Ze liepen door, nog een beetje ondersteboven van de dood van hun buurman, en daarom werd de hele familiegeschiedenis binnenstebuiten gekeerd.

'Marie heeft nog een paar jaar gediend in Almelo toen ze goed en wel in de twintig was. Ze zei vorige maand nog tegen de vrouw dat het de mooiste jaren van haar leven waren geweest. Maar moe sprak een woord: 'terugkomen', en Marie kwam terug. Volgens mij heeft ze nog nooit een rooie cent gezien voor al dat werken wat ze heeft gedaan op de boerderij. Mina wist wel hoe ze er de zweep overheen moest leggen. De jongens hadden minder last, die waren buiten bezig, maar helemaal vrij van hun moeder waren die ook niet. Nee, Marie heeft geen plezierig leven gehad,' meende Geert. 'En ik vraag me af hoe het nu gaat. Jan Willem was ook niet de gemakkelijkste, die aardde meer naar zijn moeder dan Gradus en Marie bij elkaar.'

'Mina kreeg het ook nog in de kop om dik in de tachtig te worden. Ze is nog maar een kleine tien jaar geleden overleden.' Johan knikte alsof hij het wilde bevestigen. 'De kinderen werd het trouwen onmogelijk gemaakt en toen het ouwe mens stierf waren de kinderen te oud geworden voor een eigen gezin. Marie heeft weleens gezegd tegen mijn vrouw

dat ze wel graag had willen trouwen. Dat had ze nooit voor elkaar gekregen met het ouwe mens.'

Ze liepen het erfje van de overledene op. Ze hoorden Marie al snikken toen ze de deur openden.

'Ach, Jan Willem, Jan Willem, wat moeten wij toch zonder jou,' snikte ze.

Gradus zat verslagen bij de tafel, de pet hing aan de knop van de stoel. Hij keek op toen de twee mannen binnenkwamen en knikte kort. 'Ga zitten, kerels,' zei hij enkel.

'De timmerman is gewaarschuwd, die komt even na de middag,' meldde Geert. 'Het gemeentehuis is in orde, de doodgraver ook. De vrouwlui zullen er morgenavond zijn. De andere burens ook. Als je ons nou even de lijst met genodigden geeft, dan zullen wij zorgen dat die bericht krijgen en uitgenodigd worden voor de groeve.'

Gradus knikte stom, Marie reageerde niet.

Ze konden niet zo veel meer doen voor hun radeloze burens. Ze dronken een mok lauwe koffie en hoorden het verhaal nog eens aan. Nee, ze hadden niets gemerkt aan hun broer. Hij was gisteravond tegen negen uur thuisgekomen. Anneke Rodes was net weggeweest. Hij had nog even aan de tafel gezeten en was daarna naar bed gegaan. Niks bijzonders, dat deed hij elke avond.

Tja, wat kon het zijn geweest? De dokter zou wel gelijk hebben: een fatale hartaanval.

Ze moesten terug naar hun eigen beslommeringen. Het werk wachtte, de aannemer had zich nauw bedwongen akkoord verklaard met de late aanwezigheid van Johan Harmsen. Vanavond waren ze allemaal present als de doodgraver kwam voor overleg.

Johan Harmsen spoedde zich snel naar de aannemer. Hij zou niet graag het klusje mislopen. Het was maar een paar dagen werk, maar het bracht toch weer brood op de plank.

Geert Huisman had minder haast. Hij vond zijn vrouw druk bezig. De melkammers moesten geschuurd worden. De melkventer was al geweest om de bussen op te halen en die van de vorige dag weer neer te zetten.

‘Waar is Chrissie?’ vroeg hij toen hij achter een kop hete en sterke koffie zat en zijn wederwaardigheden uitgebreid had verteld aan zijn vrouw. De lauwe koffie bij de burens was niet te drinken, zei hij met een zucht.

Vrouw Huisman haalde de schouders op. ‘Boodschappen halen,’ zei ze kort. ‘Ik vond dat ze er maar eens even uit moest. Ze zit te vaak thuis. Dat is toch geen jonge meid, Geert. Die zit liever met de neus in de boeken dan te gaan stappen met de vriendinnen.’

Geert haalde de schouders op. Ja, zo was Chrissie haar leven lang geweest. Geert had weleens gedacht dat hij haar voor schooljuffrouw had moeten laten leren. Dan was ze op haar plaats geweest. Maar nu was ze ruim in de twintig, te oud om nog voor onderwijzeres te leren. Chrissie was de middelste van de drie kinderen. Tussen haar en Bram hadden nog twee kinderen gezeten, die jong waren overleden. Ze scheelden elkaar bijna zes jaar.

‘Vorige week hadden wij Joes Kremer en de vrouw op bezoek met hun zoon David...’

Geert keek over de koffiekom heen. ‘Dat was knap doorzichtig, Mijntje, dat had Chrissie heel goed door en David ook, als je het mij vraagt. Chrissie was meteen weg naar haar vriendin. Dat moet je niet meer doen. Dat pakt verkeerd uit.’

‘Die twee passen goed bij elkaar...’ zei Mijntje koppig. ‘Joes heeft een goed bedrijf en David is de enige zoon. Er hoeft over een aantal jaren niets verdeeld te worden. Het hele spul blijft bij elkaar.’

‘Dat kan best waar zijn, maar het moet van beide kanten klikken en ik heb niet het gevoel dat David en Chrissie weg van elkaar zijn. Onze dochter is te slim voor David.’ Geert zette de kom op tafel.

‘David heeft een goede toekomst. Zijn vader heeft een best bedrijf met zes koeien en alles is voor David. Laat Chrissie meer in haar hoofd hebben dan hij. Daar kan hij zijn voordeel mee doen.’

Geert stond op. ‘Vrouwlui,’ zei hij zuchtend. ‘Koppelen en kletsen, daar zijn ze geweldig goed in...’

Mijntje zweeg koppig. Ze keek haar man na toen hij naar

buiten beende en over het erf naar de varkensschuur liep.

Ja, Geert was druk. Hij was al een flink deel van de ochtend bezig geweest met het onverwachte overlijden van de buurman.

Dat kostte tijd, maar het was burenplicht en daar viel niet aan te ontkomen.

Ze ging ook weer aan de slag. Ook zij had genoeg te doen.

Johanne A. van Archem

Erfenis van weleer

Raadselachtige gebeurtenissen en onverwachte wendingen houden het hele dorp bezig.

De plotselinge dood van Jan Willem Gerritsen en van zijn zuster Marie, roept niet alleen vragen op bij veldwachter Gerard van de Wetering, maar bij het hele dorp. Het blijkt dat Marie getrouwd was, maar niemand die het wist. En zo heeft de notaris nog veel vragen omtrent de testamenten. Als Gradus, de enig overgebleven broer, spoorloos verdwijnt, wordt veldwachter Van de Wetering op onderzoek uitgestuurd. Maar die heeft meer oog voor de enige dochter van boer Geert Huisman.

Johanne A. van Archem schrijft Twentse streekromans, waarin vaak oude mysteries de spanning opbouwen. Daarnaast zijn de streekeigen omstandigheden en prachtige karakterbeschrijvingen zo typerend voor haar boeken. Romans, die haar lezers waarderen en steeds weer boeien.

ISBN 978 90 5977 377 6 • NUR 344

VCL serie

www.vclserie.nl

9 789059 773776